



УДК 347.9

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-73-80](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-73-80)

Василів Соломія Степанівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, <https://orcid.org/0000-0003-4911-3949>

ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

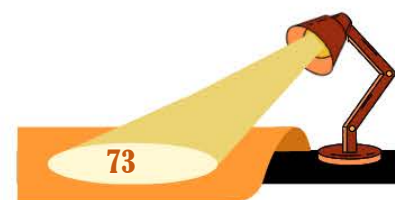
Анотація. Стаття присвячена питанню відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. Автор у статті визначає поняття витрат на професійну правничу допомогу, а саме вказує, що це витрати пов'язані з розглядом справи, і вони полягають в оплаті послуг адвоката. Відповідно до ЦПК України витрати на професійну правничу допомогу належать до судових витрат, а тому такі витрати підлягають розподілу між сторонами відповідно до результатів розгляду цивільної справи.

Автор проаналізувавши норми цивільного процесуального права висвітлює етапи відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу, а саме: попереднє визначення суми судових витрат на професійну правничу допомогу; визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами; розподіл судових витрат.

Автор стверджує у статті, що попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат є обов'язковою складовою першої заяви по суті цивільної справи (як позовної заяви, заяви, апеляційної та касаційної скарг, так і відзиву), розрахунок судових витрат враховується судом під час вирішення питання про розподіл судових витрат, пов'язаних з розглядом справи.

У статті зазначено, що з метою визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу учасник справи повинен подати до суду детальний опис виконаних адвокатом робіт (наданих послуг), здійснених ним витрат, необхідних для надання професійної правничої допомоги.

Також у статті автор зауважує, що склад та розмір витрат, пов'язаних з оплатою професійної правничої допомоги, входить до предмета доказування у цивільній справі, а обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на ту сторону, яка звертається до суду з клопотанням про зменшення витрат на професійну правничу допомогу адвоката. Водночас суд не вправі на власний розсуд зменшувати розмір витрат на професійну правничу допомогу, яка підлягає відшкодуванню. Відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу в цивільному судочинстві є дієвим засобом забезпечення





права учасників цивільної справи на правничу допомогу та сприяє більш ефективному захисту їх прав.

Ключові слова: судові витрати в цивільному судочинстві, витрати на професійну правничу допомогу, відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

Vasyliv Solomiia Stepanivna, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Docent of the Department of Civil Law and Process Educational Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education Lviv Polytechnic National University, Lviv, <https://orcid.org/0000-0003-4911-3949>

COMPENSATION OF EXPENSES FOR PROFESSIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CIVIL PROCEEDINGS

Abstract. The article is devoted to the issue of reimbursement of expenses for professional legal assistance. The author in the article defines the concept of expenses for professional legal assistance, namely, indicates that these are expenses related to the consideration of the case, and they consist in paying for the services of a lawyer. According to the Code of Civil Procedure of Ukraine, expenses for professional legal assistance are included in court expenses, and therefore such expenses are subject to distribution between the parties in accordance with the results of the consideration of the civil case.

Having analyzed the norms of civil procedural law, the author highlights the stages of reimbursement of court expenses for professional legal assistance, namely: preliminary determination of the amount of court expenses for professional legal assistance; determination of the amount of court expenses for professional legal assistance, which are subject to distribution between the parties; distribution of court expenses.

The author argues that a preliminary (approximate) calculation of court costs is a mandatory component of the first statement on the merits of a civil case (both a statement of claim, a statement, an appeal and cassation complaint, and a response), the calculation of court costs is taken into account by the court when deciding on the distribution of court costs related to the consideration of the case.

The article states that in order to determine the amount of costs for professional legal assistance, a participant in the case must submit to the court a detailed description of the work performed by the lawyer (services provided), the expenses incurred by him, necessary for the provision of professional legal assistance.

The author also notes in the article that the composition and amount of expenses related to the payment of professional legal assistance are included in the subject of evidence in a civil case, and the obligation to prove the disproportionality of the costs lies with the party that applies to the court with a request to reduce the costs for the





lawyer's professional legal assistance. At the same time, the court is not entitled to reduce the amount of expenses for professional legal assistance, which is subject to reimbursement, at its own discretion. Reimbursement of court expenses for professional legal assistance in civil proceedings is an effective means of ensuring the right of participants in a civil case to legal assistance and contributes to more effective protection of their rights.

Keywords: court expenses in civil proceedings, expenses for professional legal assistance, reimbursement of expenses for professional legal assistance.

Постановка проблеми. Питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу є актуальним, не зважаючи на детальну регламентацію його у нормах цивільного процесуального законодавства та сформульовану судову практику, зокрема практику Верховного Суду, який визначив конкретні рекомендації та обов'язковий перелік документів щодо підтвердження відповідних витрат у цивільному судочинстві.

Не зважаючи на, здавалось би, детальну регламентацію інституту витрат на правничу допомогу у цивільному процесуальному законодавстві, насправді воно є складним, оскільки зміст таких судових витрат формується із різноманітних, не пов'язаних між собою платежів, які, водночас, можуть впливати не лише на можливість особи захистити своє право у суді, але й на її можливість надавати докази та кваліфіковано підходити до судової практики та юридичної кваліфікації спірних відносин.

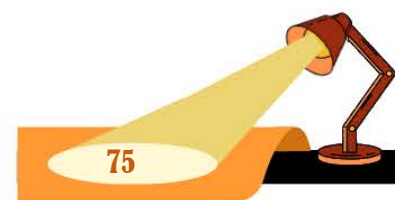
В Україні вже сформована обширна судова практика щодо відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу, проте, викликають зауваження такі питання як відсутність єдиної методики оцінки розумності витрат, їх співмірності та обґрунтованості.

Аналіз дослідження проблеми. До питання відшкодування та розподілу судових витрат у цивільному судочинстві у своїх працях зверталися такі науковці як Ю. Білоусов, В. Комаров, М. Курило, М. Штефан, С. Фурса, М. Ясинок, К. та ін.. У наукових дослідженнях згадані науковці не лише визначають перелік судових витрат, їх зміст та порядок обчислення, але й окреслюють основні проблеми правового регулювання інституту судових витрат в цілому та витрат на професійну правничу допомогу зокрема.

Метою статті є комплексний аналіз порядку відшкодування та розподілу судових витрат на професійну правничу допомогу, а також аналіз судової практики з цього питання.

Виклад основного матеріалу. Професійна правнича допомога має багато аспектів, є різноманітною за змістом, формами, що визначено у цивільному процесуальному законодавстві та законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, зрештою обсяг такої допомоги може бути різним.

Особа вправі обирати на власний розсуд форми правничої допомоги та суб'єктів надання такої допомоги [1].



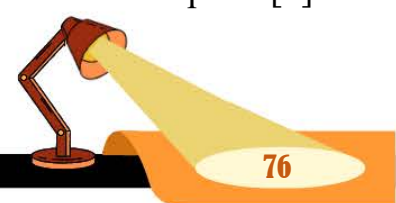


Витрати на професійну правничу допомогу — це судові витрати, що пов'язані з розглядом справи, та полягають у оплаті послуг адвоката (консультації, складання процесуальних документів, збір доказів, представництво інтересів особи у суді, тощо). Відповідно до ЦПК України витрати на професійну правничу допомогу належать до судових витрат, а тому такі витрати підлягають розподілу між сторонами відповідно до результатів розгляду цивільної справи [2]. Відповідно до частини 2 статті 137 ЦПК України для цілей розподілу судових витрат на професійну правничу допомогу, законодавцем окреслені такі витрати, а саме: розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат [2, 3].

Проаналізувавши норми цивільного процесуального права, можна визначити етапи відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу, а саме:

- попереднє визначення суми судових витрат на професійну правничу допомогу (стаття 134 ЦПК України);
- визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами (ст. 137 ЦПК України) шляхом подання заяви (клопотання) про відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу разом з детальним описом робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, і здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги, та доказами, що підтверджують здійснення робіт (надання послуг) і розміру судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи;
- розподіл судових витрат (стаття 141 ЦПК України) [4].

У частині 1 статті 134 ЦПК України закріплена вимога щодо сторін подавати до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які сторона вже понесла та які ще очікує понести у зв'язку з розглядом та вирішенням цивільної справи. Також у статті 175 ЦПК України, якою визначені вимоги до змісту позовної заяви, у пункті 9 частини 2 зазначено однією зі змістовних вимог, зазначення попереднього (орієнтовного) розрахунку суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи [2].





Таким чином, можна стверджувати, що попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат є обов'язковою складовою першої заяви по суті цивільної справи (як позовної заяви, заяви, апеляційної та касаційної скарг, так і відзиву), оскільки з огляду на статтю 134 ЦПК України попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат враховується судом під час вирішення питання про розподіл судових витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Як зазначено у правових позиціях Верховного Суду, згідно із частиною другою статті 134 ЦПК України у разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору. Наведена норма процесуального закону надає суду право у разі невиконання стороною обов'язку подати попередній розрахунок судових витрат відмовити у їх відшкодуванні, за винятком суми сплаченого стороною судового збору [4].

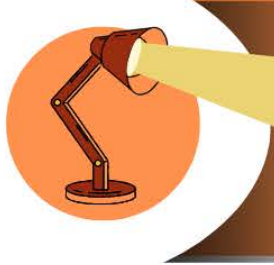
Водночас треба зауважити, що поданий стороною попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми таких витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи. У разі подачі стороною такого розрахунку на більш пізніх стадіях, суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору.

З цього приводу Верховний Суд притримується позиції, що право на відмову у відшкодуванні витрат належить до дискреційних повноважень суду та вирішується ним у кожному конкретному випадку з урахуванням встановлених обставин справи. Так, у Постанові Верховного Суду від 08.04.2021 року у справі № 161/20630/18, зазначено, що аналіз частини другої статті 134 ЦПК України свідчить про те, що у разі неподання попереднього розрахунку у суду є право, а не обов'язок відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат. Відтак, неподання стороною попереднього розрахунку судових витрат не є безумовною підставою для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат [5]. Тобто, у разі неподання попереднього розрахунку у суду є право, а не обов'язок для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат.

З метою визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу учасник справи повинен подати до суду детальний опис виконаних адвокатом робіт (наданих послуг), здійснених ним витрат, необхідних для надання професійної правничої допомоги.

При цьому, як зазначено у частині 4 статті 137 ЦПК України, розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи [2].





Водночас Верховний Суд охарактеризував критерії, які необхідно брати до уваги при визначення та розподілі судових витрат, у тому числі витрат на професійну правничу допомогу [4], а саме, зазначив, що вони повинні бути дійсними, обґрунтованими, розумними та співмірними до ціни позову з урахуванням складності та значення справи для сторони. На користь позиції Верховного Суду свідчить і практика ЄСПЛ щодо цих критеріїв, зокрема, у рішеннях у справі «Двойних проти України» від 12.10.2006 року [6], «Баришевський проти України» від 26.02.2015 року [7] ЄСПЛ зазначив, що заявник має право на компенсацію судових витрат та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими (необхідними), а їхній розмір – обґрунтованим.

Усі витрати, пов'язані з наданням професійної правничої допомоги адвокатом відповідно до частини 1 статті 137 ЦПК України, покладаються на сторін [2], окрім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави [8]. Саме тому в цивільному судочинстві учасники справи при розгляді судом питання про розподіл судових витрат, а особливо - відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, вправі заявляти свої вимоги, заперечення, пояснення, доводи та міркування у формі заяв та клопотань, а також заперечень проти заяв та клопотань. Лише виключно зацікавлена сторона може вчинити процесуальні дії, щодо відшкодування з іншої сторони витрат на професійну правничу допомогу, а натомість інша сторона вправі висловлювати заперечення проти таких вимог. Цивільне процесуальне законодавство не передбачає ініціювання судом відшкодування витрат на професійну правничу допомогу одній із сторін у справі без відповідних дій з боку такої сторони.

Розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (ч. 8 ст. 141 ЦПК України). Перелік доказів того, що саме може входити до переліку документального підтвердження надання професійної правничої допомоги, визначив Верховний Суд, а саме, такими доказами можуть бути: договір про надання правничої допомоги; детальний опис виконаних доручень клієнта; акти приймання-передання виконаних робіт (якщо вони передбачені договором, це обов'язково); рахунки на оплату юридичних послуг; платіжні доручення або квитанції на підтвердження фактично понесених витрат клієнтом; докази направлення заяви з усіма додатками іншим учасникам справи [9].

Склад та розмір витрат, пов'язаних з оплатою професійної правничої допомоги, входить до предмета доказування у цивільній справі. Тому, як зазначає Верховний Суд, для підтвердження таких обставин особа повинна надати суду договір про надання правової допомоги (договір доручення, договір про надання юридичних послуг та ін.), документи, які засвідчують виплату гонорару та інших витрат, пов'язаних з наданням професійної правничої допомоги, і оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до





прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження). Зазначені витрати мають бути документально підтверджені та доведені [10].

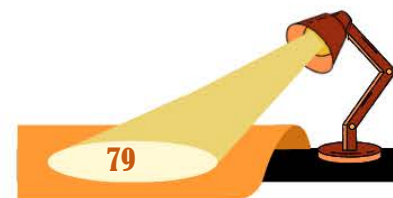
Докази щодо розміру витрат понесених стороною у зв'язку з розглядом цивільної справи, подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду, за умови, що сторона зробила про це відповідну заяву (ч. 8 ст. 141 ЦПК України). У випадку неподання відповідних доказів протягом встановленого законом строку, така заява залишається без розгляду.

Натомість обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на ту сторону, яка звертається до суду з клопотанням про зменшення витрат на професійну правничу допомогу адвоката (ч. 5, 6 ст.137 ЦПК України). Тобто суд не вправі на власний розсуд зменшувати розмір витрат на професійну правничу допомогу, яка підлягає відшкодуванню. Так, Велика Палата Верховного Суду у додатковій постанові у справі №755/9215/15-ц (провадження 14-382цс19) від 19.02.2020 вказує, що саме заінтересована сторона має вчинити певні дії, спрямовані на відшкодування за рахунок іншої сторони витрат на професійну правничу допомогу, а інша сторона має право на відповідні заперечення проти таких вимог, що виключає ініціативу суду з приводу відшкодування витрат на професійну правничу допомогу одній зі сторін без відповідних дій з боку такої сторони [11].

Висновки. Відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу в цивільному судочинстві є дієвим засобом забезпечення права учасників цивільної справи на правничу допомогу (ст. 15 ЦПК України) та сприяє більш ефективному захисту їх прав. Не зважаючи на детальну регламентацію інституту судових витрат у цивільному процесуальному законодавстві, на практиці виникає багато проблемних запитань щодо відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. Судова практика у цивільних справах дуже часто дає відповідь на питання щодо відшкодування судових витрат на правничу допомогу. Необхідними кроками щодо усунення суперечностей чи прогалин у регулюванні питання відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу повинні стати подальше вдосконалення цивільного процесуального законодавства та уніфікація судової практики з цього питання.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2009 (пункт 3.2) від 30 вересня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
4. Відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу (огляд актуальної судової практики Верховного Суду) URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Guleykov_13_10_2021_1.pdf





5. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021 року у справі № 161/20630/18 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96146265>
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Двойних проти України» від 12.10.2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_273#Text
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Баришевський проти України» від 26.02.2015 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a57#Text
8. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
9. Постанова Верховного Суду від 20.07.2021 у справі №922/2604/20 URL: https://ukrainiannews.net.ua/ua/922_2604_20/
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.06.2018 року у справі № 826/1216/16 URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/193597_velika-palata-vs-sformuvala-pozitsyu-shchodo-vdshkoduvannya-vitrat-na-pravnichu-dopomogu
11. Додаткова постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №755/9215/15-ц (провадження 14-382цс19) від 19.02.2020 року URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/87951334>

References:

1. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] № 23-rp/2009 (punkt 3.2) vid 30 veresnia 2009 roku. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> [in Ukrainian].
2. *Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy* [Code of Civil Procedure of Ukraine]: Ofitsijnyj vebсайт Verkhovnoi Rady Ukrainy, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7423> [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy Pro advokaturu ta advokatsku diialnist pryiniaty* [Law of Ukraine On the Bar and Legal Practice] 5 lypnia 2012 r. Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> [in Ukrainian].
4. Vidshkoduvannia sudovykh vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu (ohliad aktualnoi sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu) [Reimbursement of legal expenses for professional legal assistance (review of current case law of the Supreme Court)], from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Guleykov_13_10_2021_1.pdf [in Ukrainian].
5. Postanova Verkhovnoho Sudu [Supreme Court Resolution of 08.04.2021] vid 08.04.2021 roku u spravi № 161/20630/18 from <https://verdictum.ligazakon.net/document/96146265> [in Ukrainian].
6. Rishennia YeSPL u spravi «Dvoynykh proty Ukrainy» [ECHR decision in the case of “Dvoynykh v. Ukraine”] vid 12.10.2006 roku, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_273#Text [in Ukrainian].
7. Rishennia YeSPL u spravi «Baryshevskiy proty Ukrainy» [ECHR decision in the case of Baryshevsky v. Ukraine] vid 26.02.2015 roku. from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a57#Text [in Ukrainian].
8. *Pro bezoplatnu pravnychu dopomohu: Zakon Ukrainy* [On free legal aid: Law of Ukraine] vid 02.06.2011 № 3460-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2011, № 51, st.577, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu [Supreme Court Resolution of 08.04.2021] vid 20.07.2021 u spravi №922/2604/20, from https://ukrainiannews.net.ua/ua/922_2604_20/ [in Ukrainian].
10. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court] vid 27.06.2018 roku u spravi № 826/1216/16, from https://jurliga.ligazakon.net/news/193597_velika-palata-vs-sformuvala-pozitsyu-shchodo-vdshkoduvannya-vitrat-na-pravnichu-dopomogu [in Ukrainian].
11. Dodatkova postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu [Additional ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court] u spravi №755/9215/15-ts (provadzhennia 14-382tss19) vid 19.02.2020 roku, from <https://verdictum.ligazakon.net/document/87951334> [in Ukrainian].

